

ANNALES

ACADEMIÆ
REGIÆ SCIENTIARUM
UPSALIENSIS

KUNGL.
VETENSKAPSSAMHÄLLET
I UPPSALA ÅRSBOK

40

2013–2014

Kungl. Vetenskapssamhället i Uppsala
The Royal Society of Arts and Sciences of Uppsala
Uppsala • Sweden

Redaktör:
Lars-Gunnar Larsson

© 2015 resp. författare
ISSN 0504-0736
ISBN 978-91-85832-25-5

Distributed by eddy.se ab, Box 1310,
621 24 Visby. order@eddy.se

Printed in Sweden by
Wikströms, Uppsala 2015

Sju oroande perspektiv

Om biblioteksutvecklingen vid universitet och högskolor

Lars Burman

Det är som om en komet hade slagit ner. De vetenskapliga tidskrifterna håller snabbt på att flytta från pappersutgivning till digital publicering. Magasin töms och hundraåriga tidskrifts- och boksamlingar destrueras. Forskarna har lämnat forskarborden och istället fylls de gamla läsesalarna med studenter som ställer helt nya krav på sin biblioteksmiljö. Bibliotekarierna – en gång väktare och ordnare av mödosamt samlade kunskapsresurser – är nu informationsmäklare som tillgängliggör digitala resurser. Allt går snabbt och informationsresurser öppnas och stängs alltefter forskningens behov. Det monopol på stora vetenskapliga informationsresurser, som biblioteken en gång hade, är under förvandling. De söksystem som biblioteken en gång hade kontroll över upplever stark konkurrens, inte minst från marknadskrafter som har helt andra mål med sin digitala närvaro än att förse forskningen med relevant information. Idag kan bibliotekarien vid ett stort universitetsbibliotek vid sidan av informationsmäklare även vara lärare, systemspecialist, redaktör, uppköpare, utredare och utgivare. Den historiska utvecklingen har gått från bevarande över tillgängliggörande till mångsyssleri inom den vetenskapliga infrastrukturen som vetenskapliga bibliotek idag utgör.

Den stora kometen har lämnat spår i bibliotekens flora och fauna. Specialiseringen har minskat och anpassningskraven till nya verksamhetsfält ökat. De nya levnadsvillkoren har skapat helt andra möjligheter men också många hot. Efter kometexplosionen är atmosfären fortfarande full av nedfallande stoft, och skogsbränderna rasar.

Biblioteksvärld under upplösning?

Den nya svenska bibliotekslagen trädde i kraft 1 januari 2014.¹ I denna uppfattas fortfarande biblioteksvärlden som en helhet. ”Det allmänna biblioteksväsendet” består av folkbibliotek, skolbibliotek, regional biblioteksverksamhet, högskolebibliotek, lånecentraler och övrig offentlig biblioteksverksamhet. Det samlade biblioteksväsendet skall ”verka för det demokratiska samhällets utveckling genom

att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.” Vidare skall biblioteken främja litteraturens ställning och intresset för ”bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.” Ramlagen stadgar att biblioteksverksamhet skall finnas tillgänglig för alla. Om högskolebiblioteken sägs i 12 § att det skall finnas sådana vid alla universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen, och att dessa skall svara för biblioteksverksamheten inom sina lärosäten. Av särskilt intresse är 14 § som lyder: ”I syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet samverka.”

Det svenska biblioteksväsendet har en heroisk historia och har spelat en viktig roll i välfärdsstatens uppbyggande. De fysiska resurserna har varit gemensamma och genom det en gång så väl fungerande fjärrlånesystemet stod informationsresurserna till alla medborgares direkta förfogande. Den nationella bibliotekskatalogen LIBRIS har genom åren väckt internationell respekt, och Kungliga bibliotekets roll som samordnare har varit oomstridd. Men det kan anas sprickor i isen.

Bakom upplevelsen av ökad splittring ligger förstås digitaliseringen. Folkbibliotek och högskolebibliotek blir allt mer olika till inriktning och i sätt att arbeta. Medan folkbiblioteken fortfarande huvudsakligen är baserade på fysiska boksamlingar är universitets- och högskolebibliotek sedan länge digitala. Inom Uppsala universitets vetenskapsområden för medicin/farmaci och teknologi/naturvetenskap svarar de digitala köpen nu för uppemot 98 % av mediabudgeten. Inom det humanistiskt-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet är siffran redan vid 50 %. Medan det praktiska arbetet vid ett folkbibliotek en gång liknade det vid ett universitetsbibliotek, är skillnaden idag stor. Dessutom skiljer sig den ideologiska självförståelsen. Medan folkbiblioteken svarar direkt på medborgarnas och samhällets behov, sker detta vid högskolorna främst indirekt. 1977 års högskolereform innebar att universitetsbiblioteken integrerades i universiteten. Fram till 1977 fick de vetenskapliga biblioteken sina anslag direkt genom Universitetskanslersämbetet. Därefter blev det högskolornas egen sak att finansiera biblioteken, något som naturligtvis gradvis har lett till en fokusering på det egna universitetets behov. Från att ha tjänat det gemensamma svenska biblioteksväsendet övergick universitetsbibliotekarien till att i första hand tjäna sitt lärosäte.

Det kostnadsfria fjärrlånesystemet fungerar fortfarande, inte minst på grund av den fjärrlåneersättning som Kungliga biblioteket administrerar och där Uppsala universitetsbibliotek (UUB) för 2013 erhöll 700 tkr. Men ersättningen täcker inte kostnaderna fullt ut, eftersom verksamheten är personalintensiv, de tekniska fjärrlånesystemen svåradministrerade och transporterna dyra och svårskötta. I dag avstår vissa vetenskapliga bibliotek från att bygga fysiska samlingar. Därför kan man förvänta sig att de samlingsbyggande biblioteken – och de bibliotek som har äldre odigitaliserade samlingar – i framtiden får stå för allt mer av fjärrutlånen, med allt vad det kan komma att innebära i form av kostnader och i värsta fall även spända relationer.

Medan fjärrlånesystemet skyddas av bibliotekslagen försvann resterna av det så kallade ansvarsbibliotekssystemet 2009. Högskolereformen 1977 innebar decentralisering, och för bibliotekens del uppstod oro vad gäller de gemensamma nationella mediabehoven. Från 1980-talet utsågs därför ansvarsbibliotek som med centrala medel skulle utjämna skillnader och säkra att tillräckliga mediaresurser på olika forskningsområden byggdes upp. Den tiden är över.

När det gäller fysiska media glesnar det alltså i hyllorna, trots att 1900-talets tidskrifter och böcker kommer att behövas i forskningen under oöverskådlig tid. Det saknas en nationell strategi för att säkra tillgången. Istället gäller lokala prioriteringar.

Man kunde förvänta sig att läget skulle se ljusare ut vad gäller digitala media. Riktigt så är det dock inte. Visserligen innebär BIBSAM-konsortiet, administrerat av Kungliga biblioteket, att landets bibliotek relativt förmånligt kan köpa digitala media. Förhandlingsläget är gott, eftersom konsortiets omsättning är en kvarts miljard kronor (2013). Men huvuddelen av köpen, hela 73 %, görs av de tio största biblioteken, vilket innebär att de mindre högskolorna gynnas. Själva skulle de inte kunna förhandla fram så goda avtal. Samtidigt är det sannolikt så att de specialiserade stora universiteten (men knappast bredduniversiteten) skulle kunna skaffa sig förmånligare avtal inom sina smalare forskningsområden om de agerade på egen hand. Här finns alltså en potentiell intressekonflikt bland högskolebiblioteken. Skall den starka hjälpa den svaga i det goda bibliotekssamarbetets namn, eller skall det egna lärosätets intressen sättas i första rummet? I dagsläget är samarbetsviljan lyckligtvis fortfarande stor.

Riskerna för friktioner är emellertid ännu större på ett annat område. Medan de stora universiteten har råd att köpa omfattande mediapaket har ofta en mindre högskola, med få och svaga forskningsmiljöer, begränsade ekonomiska möjligheter att skaffa digitala media. En gång i tiden kunde forskaren i Skövde, Visby eller Sundsvall fjärrlåna all forskningslitteratur som fanns på svenska bibliotek. Nu gäller detta bara det fysiska beståndet, som naturligtvis gradvis blir allt mindre viktigt. För den digitala tillgången krävs att forskaren/studenten är knuten till en högskola med avtalade licenser. Medan Uppsala universitet i den nationella biblioteksstatistiken för 2013 redovisar 249 databaser och 408 000 e-böcker, har Karlstads universitet endast 73 databaser och 89 000 e-böcker. En liten högskola som den i Skövde har 38 databaser och 79 000 e-böcker.² Kunskapstillgången inom forskning och högre studier är helt enkelt ojämlik idag. Dock skall det påpekas att BIBSAM-införskaffat material får tillhandahållas andra statliga myndigheter – men bara på papper. Och rätten gäller inte privatpersoner.

Kungliga biblioteket har ansvaret för samordning av universitetsbiblioteken. Många goda insatser görs, men dess resurser är begränsade och nationalbibliotekets uppgifter många. Inte minst folkbiblioteksuppdraget, ansvaret för det audiovisuella kulturarvet och e-plikten gör att samordningsinsatserna inte alltid kan prioriteras. Högskolebiblioteken kan alltså lockas att fjärma sig från Kungliga biblioteket och hitta egna lösningar.

Min första oro kring forskningsbibliotekens framtid är att deras värld kan komma att fragmentiseras. Intressekonflikter riskerar att uppkomma mellan forskningsbibliotek och folkbibliotek, mellan nationalbiblioteket och lärosätenas bibliotek och mellan större och mindre högskolebibliotek. Dessutom är det inte alltid biblioteken ses som välintegrerade i högskolornas egen verksamhet. Sektorn gynnas inte av splittring.

Det lärda verkets försvinnande och bibliotekarieprofessionens förändringar

Blivande Uppsalaprofessorn Olof Celsius besökte 1698 Florens och träffade då den legendariska bibliotekarien Magliabecchi. Denne gällde för att vara den mest lärde mannen i Italien och historierna är många om den grovsnusande lärdomsgiganten, som med fotografiskt minne sades ha läst alla böcker. Men Celsius var kritisk. Magliabecchi var vetenskapligt improduktiv och talade dåligt latin. Hans rykte byggde nog mest på hans förmåga att bygga nätverk.³ Den unge forskaren uttrycker här en inte helt ovanlig, om än orättvis syn på bibliotek. Vetenskapsmannen heroiseras, och betydelsen av de infrastrukturella förutsättningarna förminskas. Celsius stora Europaresa gick ju trots allt ut på att leta manuskript i svåråtkomliga samlingar.

I förmodern tid var biblioteken vetenskapens hemvist. Så fortsatte det att vara in i vår tid. De människor som skötte biblioteken var ofta hämtade ur forskningsvärlden, och fortsatt verksamma som forskare. Ett exempel är den imponerande överbibliotekarien i Uppsala, Claes Annerstedt (1839–1927), författare till universitetets historia och ett stort antal andra skrifter.⁴ Samtidigt med sin forskning och det dagliga arbetet genomförde han stora reformer inom biblioteket. Länge talade man om de vetenskapliga biblioteken, arkiven och museerna som ”de lärda verken”. Men det kunde nog hända att forskningen sattes före värden av samlingarna.

Professionaliseringen av bibliotekarieyrket skedde under 1900-talet. Kanske kan man säga att det fysiska biblioteket nådde sin fulländning under första hälften av förra århundradet. Mer kunde inte göras på papperskort och i tryckta kataloger. Skakningarna började på 1960-talet, i och med att man började ana datorernas möjligheter inom sektorn. Men samtidigt fortsatte specialiseringen och professionaliseringen. Det var bäddat för en identitetskris.

Statens biblioteksskola låg i Stockholm, men i och med Bibliotekshögskolans inrättande 1972 flyttades utbildningen till Borås. Numera kan man utbildas till yrket vid ett halvdussin lärosäten. Ofta har de som söker sig till utbildningen en bakgrund i humanistiska studier, men andelen forskarutbildade i kåren tycks minska. I och med att antalet disputerade humanister går ner, till följd av doktorandtjänsternas höga kostnader, minskar också rekryteringsmöjligheterna

ytterligare. De institutioner som växt fram kring bibliotekarieutbildningarna utgör däremot själva ofta livaktiga forskningsmiljöer och bedriver forskarutbildning.

Forskningen *om* bibliotek är stark, men forskning *vid* bibliotek betydligt svagare. Nu avser jag inte de besökande forskare som utnyttjar samlingarna, utan forskning bedriven av de biblioteksanställda själva. I själva verket har finansieringsmodeller och tydliggjorda yrkesidentiteter lett till uppfattningen att en bibliotekarie inte är en forskare. Och vice versa. Vid ett stort universitetsbibliotek utgör denna uppdelning ett problem, och det skapade uppseende när Kungliga bibliotekets forskningsavdelning lades ner vid årsskiftet 2013/14. Eftersom Kungliga biblioteket har uppdrag som forskningsbibliotek upplevdes nedläggningen på många håll som en reträtt. Å andra sidan är Kungliga biblioteket ett forskningsbibliotek utan universitet.

Det är oroande hur avståndet mellan bibliotekarie- och forskaridentitet tycks växa vid universitetsbiblioteken. Biblioteket kan inte anställa medarbetare i befattningskategorin ”forskare”, och i grunden är väl detta helt i sin ordning – forskning och utbildning skall bedrivas vid universitetens institutioner. Men det finns en stor gråzon av infrastrukturella utvecklingsprojekt som hör hemma inom biblioteken, eller bör ske i samarbete mellan universitetsbibliotek och institutioner. Vid UUB bedrivs exempelvis katalogiserings- och digitaliseringsprojekt vad gäller grekiska handskrifter och stamböcker, två projekt som naturligtvis kräver hög och specialiserad forskningskompetens.

Det vore också önskvärt att bibliotekarier – gärna med egen forskningserfarenhet – i högre utsträckning integrerades i högskolornas undervisning. Så sker förvisso redan, men min upplevelse är att man i Sverige har långt kvar till den naturliga integration som finns exempelvis vid många anglo-amerikanska lärosäten.

De svenska universitetsbiblioteken behöver utvecklas professionellt och detta kan inte göras utifrån. Det måste ske inifrån och i nära samspel mellan universitetsinstitutionerna, forskarna och bibliotekarierna. Det räcker inte att betrakta biblioteken som serviceinrättningar, där skickliga bibliotekarier tillhandahåller det som efterfrågas. Istället måste biblioteken ha utvecklingskraft, förmåga och självförtroende nog att i vissa frågor ligga steget före. Det är därför som frågan om avståndet forskning/biblioteksverksamhet är så brännande.

För mig är ett föredömligt exempel den ”Abteilung Forschung und Entwicklung” som finns vid Göttingens universitetsbibliotek. Ett femtiotal personer är för närvarande anställda inom avdelningen, och hemsidan förtecknar 49 avslutade projekt och 16 pågående.⁵

Vänder man sig till USA är bibliotekarierna ofta välintegrerade i forsknings- och studiemiljön. Vid IFLA:s konferens i Lyon 2014 hörde jag vid ett seminarium bibliotekschefen Winston Tabb vid Johns Hopkins University understryka det omöjliga i att anställa medarbetare utan tillräcklig akademisk och social förmåga

för att utgöra del av "the faculty". Här ligger kärnan i frågan om högskolebibliotekariens identitet.

Specialisering är av godo, men om detta innebär risker för ökade avstånd mellan universiteten och deras bibliotek finns anledning till oro.

Digitaliseringen och det dubbla bibliotekets krav

När universitetsbiblioteket i Uppsala 1971 fyllde 350 år uppmärksammades detta med en internationell konferens. I konferensvolymen hänvisar James E. Skipper – överbibliotekarie vid Berkeley – till sin dåvarande kollega vid MIT. Denne hade analyserat den årliga lagringskostnaden för en pappersbok, som då uppgick till två cent, och jämfört med vad samma bok skulle kosta att lagra digitalt. På magnetband skulle årskostnaden vara \$7,47 medan det skulle kosta \$237 att hålla samma bok i "immediately accessible 'on-line' magnetic storage".⁶

Mycket har hänt sedan dess. Någon gång kan en forskare säga: "Sedan internet kom har jag inte varit inne i ett bibliotek." Egentligen borde den slagkraftiga repliken formuleras helt annorlunda: "Sedan internet kom har jag inte varit ute ur mitt universitetsbibliotek." Nätet har blivit en digital biblioteksbyggnad och de flesta forskare använder mera sällan de fysiska lokalerna. Det är emellertid fortfarande universitetsbiblioteken som gör de licensierade mediareсурserna tillgängliga och som i hög utsträckning står bakom tillgängliggörandet av open access-resurser, till exempel genom repositorer eller genom att bidra till administrationen av publiceringsavgifter.

Det finns svenska högskolebibliotek som strävar efter att vara papperslösa. Karolinska Institutets bibliotek har mellan 2010 och 2013 minskat sitt bok- och tidskriftsbestånd med 58 % och antal hyllmeter är nu 5 300, medan antal anställda fortsatt ligger på drygt 110 personer. UUB har ungefär 200 anställda och 146 000 hyllmeter, och skillnaden speglar väl olikheterna inom biblioteksväsendet. Fokus vid ett medicinskt bibliotek ligger på ny forskning inom en relativt smal sektor, och fältet har sedan länge digitaliserats. Situationen är annorlunda vid ett universitet med nio fakulteter och med väl uppbyggda historiska samlingar.

Oerhörda mängder information föds idag digitalt och når aldrig papperet. Men trots den tekniska revolutionen har produktionen av pappersburen information inte minskat. Den fysiska bokutgivningen har istället gradvis ökat sedan 1990-talet och möjligen kan man nu tala om en utplaning.⁷ 2011–2013 har antalet publicerade böcker legat strax under 15 000 per år.

Vad betyder nu alla dessa siffror över databaser, bokproduktion, hyllmetrar och lagringskostnader? Framförallt betyder de att universitetsbibliotekens uppgift har blivit radikalt större. Vid bibliotek som de i Lund, Uppsala och Göteborg är det inte bara ett bibliotek som skall skötas utan två: det fysiska och det digitala. Man kan tala om "det dubbla bibliotekets utmaningar". Vill man försöka konkretisera

så kan man uttrycka saken så här: vid sidan av Carolina Redivivas fjorton våningar och 18 000 kvadratmeter växer det nu upp en annan, osynlig biblioteksbyggnad i Carolinaparken. Detta växande slott är platsen för digitala media och innehåller redan idag långt mer information än UUB lyckats samlade ihop under de 375 första åren av sin existens.

Med tiden kommer sannolikt en del gallringar av fysiskt material att kunna genomföras, och allra helst skulle ett nationellt grepp tas för att säkra att åtminstone någon uppsättning bevaras, någonstans i landet, av de vetenskapliga tidskrifts- och bokserier som mödosamt har bragts samman. De kan ha relativt låg användning, men det är ännu för tidigt att lita på att tekniken och juridiken skall ge biblioteken möjlighet att snabbt och kostnadseffektivt förse forskarna med sådant som kan betraktas som udda material.

För stora delar av samlingarna, särskilt inom det samhällsvetenskapliga och humanistiska fältet, är digitaliseringen långt borta. Material av kulturarvs-karaktär kan aldrig gallras, och den gräns som nu, ganska godtyckligt, vid UUB satts vid år 1850 kommer att behöva flyttas fram. Inom många discipliner refererar forskaren till forskning från åtminstone hela 1900-talet och tillgången till uppbyggda fysiska samlingar kommer i framtiden att vara en konkurrensfördel. Vägen till det totala digitala tillgängliggörandet är nämligen mycket längre än vad man i allmänhet förmodar.

En gång i tiden var de stora universitetsbibliotekens mål att införskaffa ”allt” – precis som forskaren idag drömmer om oändlig och gränslös tillgång till information genom internet. Idag är det få bibliotek andra än kanske Harvard Library och några till, som verkligen kan drömma om att skaffa allt som forskaren kanhända kan komma att behöva. Man talar idag om två olika förvärvsideologier: ”just in case” och ”just in time”. Den senare innebär att förvärvet sker först när forskaren verkligen vill komma åt en resurs, och det är idag förmodligen mer kostnadseffektivt att köpa en efterfrågad bok först när forskaren letar efter den. Om den nu finns att få tag på. Här återkommer vi till fjärrlåneproblematiken. Vid ett ”just in time”-bibliotek krävs ett fungerande samarbete med andra mediaägare, om det så är andra bibliotek eller kommersiella aktörer av digitalt material, kapabla att hantera såväl juridiska som tekniska frågor.

Men även ”just in case”-biblioteken upplever naturligtvis idag en lättnad. Hål i prenumerationer blir lättare att täppa till i takt med den ökade digitaliseringen, och det behöver inte längre vara en mindre katastrof om förvärven tillfälligt måste hållas tillbaka av prioriteringsskäl eller ekonomiska orsaker.

Väsentliga delar av informationsresurserna finns idag på såväl papper som i digital form. En av de mer grannliga plikterna vid ett stort universitetsbibliotek är att besluta vad som skall hållas tillgängligt i de fysiska biblioteksbyggnaderna och vad som skall gå att nå i det digitala boksロットet, och vad som till äventyrs skall finnas i båda. Men på sikt kommer naturligtvis allt mer material att bara publiceras digitalt, och sedan 1 juli 2012 finns en e-pliktstag som innebär att medieföretag måste

arkivera sina digitalt publicerade dokument på Kungliga biblioteket. Det handlar om gigantiska informationsmängder som nationalbiblioteket måste hantera.

Det tredje orosmolnet gäller alltså ”det dubbla bibliotekets problematik”. Papperspubliceringen visar inga tecken på att minska och den digitala informationsmängden exploderar. Biblioteken måste kunna navigera i oceanerna av kunskap, och i ett alltmer decentraliserat kunskapssamhälle behöver biblioteksfinansiärerna långsiktigt säkra tillgången till informationsresurserna, inte bara för sina egna avnämare, utan också för samhället i stort.

Vid Uppsalakonferensen för snart 45 år sedan reflekterade James E. Skipper kring universitetsbibliotekens framtidsproblem. Inte minst såg han att ”lesser used materials” utgjorde en utmaning. Det problem som på den tiden ”det gråa materialet” utgjorde har tusenfaldigats efter den digitala revolutionen. Mängderna av material – både på papper och digitalt – bara växer. Redan då betonade Skipper behovet av samarbete men konstaterar: ”Library cooperation is a paradox. We habitually genuflect at the altar of cooperation only to go immediately forth to sin again. More ink is spilled over the need for cooperation and less is done, than in any other area of the profession.”⁸ Trots att utmaningarna har ökat så är det nog inte utan att det fortfarande syndas friskt. Vid IFLA-konferensen 2014 framhöll en annan amerikansk biblioteksman, Jim Neal vid Columbia University, behovet av ”radical collaboration”. Detta skedde i en polemisk inledning till ett seminarium, och Neal tecknade en rätt dyster bibliotekshistoria sedan 1970 av split, nedgång, munnens bekännelser och dolda konflikter.

Skipper såg problematiken redan i sitt konferensbidrag från 1970-talets början: ”library service becomes limited in its view by almost total absorption with the problems of developing and servicing a local collection.” Hans svar var att bygga ett totalt system för tillgängliggörande av information byggt på analyser av olika aktörers behov. Detta system, tänker han sig, kan bygga på lokala bibliotekskataloger eller ske ”through effective access to other sources of information.”⁹ Han tänker redan här i vidare cirklar än traditionella bibliotekssamlingar, men han kunde knappast ana hur stora förändringarna skulle bli, även om han råkade var aktiv vid Berkeley precis när ARPANET:s första noder upprättades i Los Angeles och Menlo Park.

De två biblioteksvärldar som idag växt fram behöver hållas samman. Detta kan inte ske utan förståelse för helheten av fysiska och digitala resurser och genom samlade grepp på nationell och internationell nivå.

Stängda dörrar till kunskap

En magisteruppsats från 2002 av Cecilia Herdenstam handlar om biblioteksångest, det vill säga den oro och rädsla som uppkommer hos vissa besökare i mötet med komplicerade bibliotek och deras krävande informationssökningsprocesser.¹⁰ Empirin hämtades från Carolina Rediviva i Uppsala.

”Library anxiety” skall förstås tas på allvar, och upplevelsen av ”är jag välkommen här?” kan vara stark. De allra flesta vet trots allt att de har rätt att använda biblioteksresurserna även om tröskeln kan vara hög. Men hur långt sträcker sig egentligen den rätten?

I det äldre svenska bibliotekslandskapet var saken klar. Rätten var i princip total. Som framgått ovan stadgar bibliotekslagen att det allmänna biblioteksväsendet skall samverka för ”att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser”. Den som kontrollerade ”rätten att läsa” var den som ägde boken eller tidskriften i fysisk form, det vill säga biblioteket. Vid biblioteken hade man makt att bestämma om formerna för läsandet (hemlån, fjärrlån, läsesalslån) men även när restriktioner fanns så byggde dessa på en djupt förankrad idé om total tillgänglighet: biblioteket behöver vara rädd om boken så att även andra i framtiden skall kunna ta del av den.

I och med den digitala omvälvningen håller detta på att förändras. Visserligen är forskarens och studentens tillgång större än någonsin. Det digitala biblioteket är öppet dygnet runt, och forskningsartikeln kan läsas på badstranden eller i sommarstugan. Men detta gäller bara för den som givits rätt att använda resurserna. För licensierad vetenskaplig media har ”rätten att läsa” flyttats från ägandet av den fysiska texten till vem du är. Är du anställd eller student vid Uppsala universitet har du tillgång till samtliga inköpta digitala resurser. Hör du inte till denna exklusiva skara är de värdefullaste delarna av det digitala biblioteket stängda för dig. Dramatiken i denna förändring har nog inte gått upp för alla. Visserligen har informationsexplosionen lett till att de flesta inte har anledning att bry sig. Men det som sker är i grunden en oroande ideologisk kursändring.

Det finns ett kryphål. Genom ”walk-in use” kan även icke licensierade brukare utnyttja universitetsbibliotekens digitala resurser på plats i det licensiärande biblioteket. Den lättsinnige kan tycka att då är väl allt ungefär som förr. Boken står i hyllan, det är bara att kila in på Carolina i god tid före stängningstid och sätta sig i läsesalen. Något ligger det i detta, men fjärrlånemöjligheten har försvunnit. Forskaren i Sundsvall får vackert sätta sig på Uppsalatåget om inte resursen finns på hemmaplan. Digitaliseringen innebär på vissa områden ett väldigt kliv framåt för den gynnade forskaren vid ett stort universitet, men ett kliv bakåt för kollegan vid ett mindre lärosäte. För medborgarens tillgång till information är bilden paradoxal. Viss information går aldrig att nå från det lokala biblioteket eller genom datorn, samtidigt som man genom walk-in use har närmast oändliga möjligheter. Aldrig sedan ön steg ur havet har så mycket informationsresurser förts till Gotland som när UUB öppnade sina biblioteks-databaser för gotlänningarna 1 juli 2013. Orsaken var universitetets samgående med Högskolan på Gotland. Inne på Almedalsbiblioteket kan den lokala besökaren ta del av de vetenskapliga nätartiklar som den sommarsesstrandande men uppkopplade Uppsalaforskaren i snart ett par decennier kunnat läsa i sommarstugan på Fårö.

Vän av ordning påpekar förstås att det bör gå att privat köpa licenser och nedladdningar. Förvisso, men dyrbart blir det och knappast enkelt. Den vetenskapliga mediamarknadens affärsmodeller är helt enkelt inte anpassade för medborgaren. Och jag återkommer gärna till den ideologiskt springande punkten: bibliotekens roll som garant för fri informationstillgång är hotad.

När studenten lämnar universitetet stängs tillgången till de digitala resurser som varit en självklarhet under studierna. Men givetvis är individens möjligheter att hävda sig i informationssamhället beroende av själva tillgången till information. Rika universitet utomlands tecknar därför allt oftare alumn-licenser. Vid exempelvis Dartmouth College, U.S.A., ges tidigare studenter inte bara viss rätt att använda det fysiska biblioteket, utan även nättillgång till ett välförsett "Digital Alumni Library."¹¹ Informationssamhällets utveckling minskar inte klyftor, tvärtom.

I Sverige har Kungliga biblioteket sedan 1970-talet försett de svenska pliktbiblioteken med mikrofilmade dagstidningar. Dessförinnan fick Uppsala, Göteborg, Lund och Umeå pappersversionen. Sedan 1 januari 2014 är mikrofilmningen avslutad och svensk dagspress görs nu istället digitalt tillgänglig och sökbar. Liksom när logaritmen uppfanns förlängs forskarens liv i ett slag. Smarta sökningar gör att skattkammaren kvickt öppnas. Men haken är att juridiken lägger hinder i vägen. Forskarens arbete får av upphovsrättskäl bara bedrivas i Kungliga bibliotekets lokaler vid Humlegården.¹² I skrivande stund pågår förhandlingar med upphovsrechtsorganisationerna så att pliktbiblioteken även fortsättningsvis skall kunna ge forskare tillgång till den svenska dagspressen. Utgången är osäker och ännu svårare är att tänka sig generell tillgång för den nätburne medborgaren. Återigen handlar det om att tekniken tagit flera steg framåt medan tillgänglighet rejält försämrats.

Bakom hörnet anas nästa stora problem. Genom e-pliktslagen levereras den digitala svenska produktionen av tankar, berättelser, idéer, information och kunskaper till Kungliga biblioteket, som ansvarsfullt bevarar materialet och redan är landets största datalagrare. Men tillgång ges återigen bara i Gustaf Dahls vackra biblioteksbyggnad från 1877/78. Utan att själva vilja det blir nationalbiblioteket en drake som bevarar och bevakar en väldig skatt, oåtkomlig utanför Stockholms innerstad.

För den som skrev en humanistisk avhandling på 1980-talet bestämdes i hög grad ämnets behandling av kvaliteteten och bredden i bibliotekssamlingarna. Jag bekostade själv som doktorand en mikrofilmad avhandling från U.S.A. och nöjde mig i övrigt med nordiska fjärrlån. Men jag gjorde också några forskningsresor utomlands, och ett standardargument vid ansökan om resebidrag var behovet av biblioteksbesök utomlands. Den digitala informationsexplosionen innebär att gränser och avstånd har upphävts. Det paradoxala är emellertid att nya begränsningar uppstått, numera redan på nationell nivå.

Den vetenskapliga publiceringens ekonomi

Det var så enkelt en gång. Forskaren skrev en bok eller en artikel. Denna utgavs av ett förlag eller ett lärt sällskap. Forskningsbiblioteken köpte in boken eller tidskriften och bekostade därmed förlagets framtida utgivning. Kostnaderna hölls nere genom bytesförbindelser och marknadskrafter – alltför dyra böcker med alltför liten relevans fick dålig avsättning. Om forskaren behövde ett udda verk fanns alltid möjligheten att fjärrlåna på ett eller annat sätt.

Idag skenar mediakostnaderna. Det gäller i synnerhet digitala medier, och delvis beror väl utvecklingen på att de vetenskapliga förlagen är pressade. Samtidigt är de fortfarande i en fördelaktig position. Vissa tidskrifter måste helt enkelt finnas, och genom smart paketering kan priserna inte bara hållas uppe utan till och med höjas med uppemot 5% per år. Forskarvärlden själv är medskyldig genom att låta publicering i vissa kommersiellt utgivna tidskrifter gälla för mer meriterande än andra.

Open Access-rörelsen är ett av vetenskapssamhällets motdrag, men problemen är många, inte minst den bibliometriska värderingen. Oseriösa OA-tidskrifter publicerar det mesta mot en viss avgift, och kvalitetssystemen är i gungning. Situationen hjälps inte upp av att tjänsteställningar och forskarutvärderingen skall gå fort. Lockelsen att värdera den enskilda forskaren utifrån erövrade bibliometriska poäng är stor.

En utmaning ligger i den digitala världens karaktär av motorväg. Vägbanorna är breda, men trafiken måste flyta snabbt och samordnat. Traktorer och gångtrafikanter är förbjudna, men trafiksituationen är också alltför farlig för att tillåta ouppmärksamma, fartgalna eller allmänt egensinniga trafikanter. Med detta vill jag säga att den vetenskapliga publiceringen riskerar att ensartas. Artikelideologin håller på att slå ut de traditionella humanistiska monografierna och det i och för sig utomordentliga peer-review-förfarandet förändrar publiceringstraditionerna i många ämnen. Istället för att den vetenskapliga värderingen sker genom recensioner, genomslag samt sakkunnigbedömningar, rangordnas forskningen redan före offentliggörandet av bedömare som möjligtvis får större makt än vad som är motiverat.

Ett annat problem är hur den öppna tillgången skall organiseras och finansieras. Den så kallade gröna vägen innebär självarkivering i vetenskapliga repositorer, ofta genom parallellpublicering. Författaren lägger helt enkelt en kopia av en publicerad artikel i sitt lärosätes öppna nätarkiv (om nu förlaget tillåter detta). Ett exempel på en OA-modell är DiVA som är ett konsortium med 36 större och mindre medlemmar, vilka registerar och publicerar sina respektive forskningspublikationer i ett gemensamt arkiv, skött från Uppsala. Konsortiekonstruktionen innebär självkostnadspriser och billiga medlemsavgifter.

Men det är också möjligt att välja den gyllene OA-vägen som innebär att förlagens utgivningsarbete helt betalas i förväg. Därtill kommer ett antal hybridformer, embargo-modeller (6 eller 12 månaders fördröjning av Open Access) och den fortfarande mycket omfattande traditionella publiceringen på papper.

Universitetsbiblioteken behöver alltså idag köpa pappersböcker och samtidigt betala licensavgifter till den digitala förlagsutgivning som inte är fri. Vid biblioteken hanteras idag – förutom traditionella tryckningsbidrag – publiceringsavgifter, egen förlagsverksamhet på papper och på internet och medlemskap i olika typer av organisationer som ombesörjer OA-utgivning.

Open Access är nämligen aldrig gratis. Någon skall betala och ansvaret för ett OA-arkiv saknar ju egentligen begränsning i tid. Ett intressant exempel på utvecklingen är arXiv, den databas för självarkivering av så kallade preprints som 1991 växte fram ur en internationell e-maillista. 2014 nådde databasen 1 miljon poster, och årsbudgeten ligger på \$826 000 för perioden 2013-17. Cornell University Library har tagit ansvar för arkivet och finansieringsmodellen ser ut på följande vis. Biblioteket betalar \$75 000 samt de indirekta kostnaderna. The Simons Foundation bidrar med \$50 000 och dessutom bidrar stiftelsen med lika mycket (upp till \$300 000) som arXiv lyckas få in från de medlemsorganisationer man lyckas rekrytera. Medlemskapet är frivilligt och förmånerna små – möjlighet att engagera sig i Member Advisory Board, bättre användarstatistik och ”Public acknowledgement of members’ role in financial support”.¹³ I första hand letar man medlemmar bland de största användarna, och medlemstalet är nu uppe i 183. De svenska medlemmarna är i skrivande stund biblioteken vid KTH, Chalmers och Uppsala universitet som lovat medlemskap i fem år och årligen betalar mellan \$2000 och \$2500.

Det var 2010 som Cornell och ArXiv tog steget att vända sig till sina brukare och uppmana till frivilligt medlemskap. Rimligen innebar en växande verksamhet en ekonomisk belastning och modellen förfaller så här långt framgångsrik. Men den bygger som sagt på frivillighet och kollektivt ansvarstagande, och under de senaste åren har universitetsbiblioteken allt oftare fått just denna nya typ av förfrågningar om frivilliga medlemskap. Sådana kan upplevas svårmotiverade i ett ansträngt ekonomiskt läge. Samtidigt är de ett tecken på de stora förändringar som den vetenskapliga publiceringens ekonomi nu genomgår – förändringar som är svåra att helt komma underfund med. Medlemskap i exempelvis arXiv innebär en relativt låg kostnad, men till bilden hör ju att de preprints som publiceras i arXiv till sist även når läsarna i tidskriftsform, för vilka biblioteken också betalar.

Universitetsbiblioteken får ofta höra att mediakostnaderna stiger på ett orimligt sätt. Det är bara att hålla med. För varje bibliotekschef är mediakostnadernas utveckling ett av de största orosmomenten. Biblioteken försöker efter bästa förmåga förstå och prioritera inom ett allt mer oklart medialandskap. Behovet av tydlighet är stort vad gäller det ekonomiska system som möjliggör vetenskaplig publiceringen, men tyvärr är just nu den tydligheten långt borta.

Infrastruktur i masstillgänglighetens tidevarv

Digitaliseringen har öppnat nya vägar. Det vet de stora förlagen, som idag inte bara säljer vetenskapliga medier, utan även den kunskap som de kan utvinna ur de väldiga datamängder de har tillgång till. Genom att märka upp artiklar och göra stora samkörningar skaffar sig förlagen mer kunskap om publiceringsmönster än forskarvärlden själv. Detta är en av orsakerna till att vissa förlag inte tillåter så kallad "text and data mining" (TDM) i medier de kontrollerar. Sådan digital gruvsdrift innebär att ur väldiga mängder maskinläsbar data identifiera mönster och därigenom utvinna ny och relevant information av hög kvalitet. Metoden öppnar förstås oerhörda perspektiv inom forskningen. Den förutsätter emellertid inte bara att stora datamängder finns tillgängliga utan också att brukarna har rätt att använda digitala texter på detta sätt. Det är inte bara kommersiella krafter som kan sätta käppar i hjulen utan även lagstiftningen.

I U.S.A. medger "fair use"-lagstiftningen digital gruvsdrift men situationen är helt annan i Europa, även om Storbritannien nyligen har skapat ett undantag. LIBER, som organiserar de europeiska forskningsbiblioteken, har kraftigt engagerat sig för att EU skall ge europeiska forskare samma möjligheter som de amerikanska.¹⁴ I de skilda förutsättningarna på det immaterialrättsliga området ser biblioteksvärlden en klar risk att europeisk forskning hamnar på efterkälken. Detta visar bland annat de många patent som i U.S.A. bygger på TDM-resultat.

TDM är ännu ett exempel på hur beroende biblioteksvärlden idag är av rättighetslagstiftningen. Men det räcker inte med juridisk kompetens, det krävs också teknisk. Och inte minst krävs att biblioteken engagerar sig i att göra sin egen information användbar i det nya informationsområdet.

En av de större utmaningarna är alltså att säkra resurser vid universitetsbiblioteken så att dessa inte bara kan följa utan också delta i utvecklingen. Här finns det skäl att återknyta till resonemangen ovan om utvecklingsavdelningar med stark forskarnärvaro. Men det handlar också om flöden och kompetensutveckling inom den vardagliga verksamheten.

Jag hämtar ett för mig näraliggande exempel: de väldiga kulturarvssamlingar som UUB sammanbragt sedan 1600-talet. Samlingarna är väl omhändertagna, även om naturligtvis mer resurser behöver läggas såväl på säkerhet som på konservering. Men framförallt behövs resurser och arbetssätt för att göra materialet smidigt upptäckbart i det digitala landskapet. Det är bara delar av det oerhört stora och internationellt viktiga bokmaterialet som är registrerat i den svenska katalogdatabasen LIBRIS. Bildmaterial och handskrifter måste normalt sökas på plats i specialläsesalarnas olika kataloger och med omfattande stödinsatser från personalen.

De digitala kataloger och materialdatabaser som finns håller emellertid nu på att samlas i det nya redskapet Alvin, till vilket UUB hyser stora förhoppningar.

Alvin är helt enkelt ett arkivsystem för katalogisering, sökning och fritt tillgängliggörande av digitalt kulturarvsmaterial.¹⁵ Målet är att bygga ett nationellt konsortium av samma modell som DiVA. I utvecklingsarbetet har Linköpings stadsbibliotek (som har Stifts- och Landsbibliotekets äldre samlingar), Göteborgs och Lunds universitetsbibliotek deltagit.

I framtidens digitala gruvdrift blir Alvin en guldgruva. Med tiden kommer historiska förhållanden att kunna studeras på helt nya sätt, och forskningsfältet ”digital humanities” är under utveckling på många av världens universitet.

Men allt förutsätter ett systematiskt och resursstarkt arbete att fylla repositorierna och förädla dess innehåll med metadata. Dessutom måste arbetet göras i nära samarbete mellan olika aktörer – konkurrerande system och motstridiga agendor driver knappast utvecklingen framåt.

Ett orosmoment för en bibliotekschef är alltså att universitetsbibliotekens nyckelroll i byggande och tillgängliggörande av stora och/eller unika digitala samlingar inte erkänns och ges resurser. Bibliotekens uppgift håller långsamt att flyttas från tillgängliggörande av enskilda texter till erbjudanden om dynamiskt infrastruktuerligt stöd. Visserligen har sådant redan länge erbjudits av skickliga bibliotekariéer som med kunskap om tryckta kataloger, bibliografier och bibliotekets samlingar kunnat ge forskaren hjälp. Men de digitala verktygen öppnar hela tiden nya vägar.

Bibliotekens prioriteringar inom digitalt tillgängliggörande kommer att påverka forskningsmöjligheterna. Fyllandet av arkiven måstes sättas i första rummet och själv fantiserar jag över den dag man med Alvins hjälp kan träda in i en Stockholmsbokhandel 1789. Alla svenska nytryckta böcker, tidskrifter, tillfällesverser, statliga påbud, almanackor, skillingtryck och andra småtryck skulle kunna läggas på forskarens digitala skrivbord, liksom sådant som bör ha funnits på lager eller importerats – till och med det förbjudna material som såldes under disk. Om sedan detta material görs maskinläsbart och forskaren lär sig ställa frågor på sätt som aldrig tidigare gjorts, kan helt nya typer av resultat uppstå. Förmodligen skulle historiska mekanismer kunna tydliggöras på en aggregerad nivå som aldrig tidigare kunnat uppnås. Om nu bara rätt prioriteringar görs.

Det fysiska bibliotekets värden

Dikten ”Till Carolina Rediviva” ingår i Karin Boyes diktsamling *Moln* (1922):

Ser jag dig skymta,
å Carolina, min vän, bakom björkens frostiga ris,
faller stillaste ljus på min väg
som sol i dis.

Boye förkroppsligar sedan biblioteksbyggnaden som klädd i rustning men samtidigt med ett drag av erfaret löje – skeptisk, blid, ironisk, tankfull, varm, vis och saktmodig.¹⁶ I diktens tolv korta verser hinner Boye ladda Carolina med många värdeord.

Begreppet ”Library anxiety” har redan lyfts fram. Man skulle också kunna mynta begreppet ”biblioteksromantik”. Få byggnadstyper tycks bära en sådan symbolisk kraft, och det sägs att efter att bygga ett operahus önskar sig de mest framstående arkitekterna få uppdraget att rita ett stort bibliotek. Båda byggnadstyperna ställer höga krav på teknik och funktionalitet, men medan operabyggnaden gestaltar konst, förkonstling, yta och ögonblickets skönhet talar en biblioteksbyggnad symboliskt om mödosamt kunskapssamlande, sökande på djupet, möda och eftertanke. I en annan poetisk Carolina-skildring talar Jan Stiernstedt om de koncentrerade studiernas märkliga sinnestillstånd: ”I den ekande tystnadens hus |skrapar stolar, prasslar sidor |av livet, levs den aktiva passiviteten.”¹⁷

En biblioteksbyggnad idag fyller naturligtvis helt andra uppgifter än de gjorde före den stora studenttillströmningen under andra hälften av 1900-talet. Exklusiviteten har minskat, men behoven av arbetsplatser för inlärnin g kvarstår, liksom behoven av sociala mötesplatser. Referensbiblioteken förlorar snabbt sin betydelse – allt mer finns nåbart på nätet – men bokhyllor fortsätter att skapa en gynnsam studiemiljö och fungerar utmärkt som rumsindelare. En standardscen i filmvärlden är förresten den där ögon möts genom en bokfylld hylla; avstånd, ovisst sökande, kontaktförsök och passionerad längtan gestaltas i ett biblioteks laddade tystnad.

Vid universitetsbibliotek med stora specialsamlingar skapas ytterligare symbolisk kraft. Kulturarvets ekonomiska värden, låsta samlingar som ruvar på hemligheter, urgammal vishet i smutsade pergamentsband, bombsäkra bokskyddsrum långt under jorden – allt bidrar till den särskilda magi kring den universella kunskapens labyrinth som Umberto Eco och Jorge Luis Borges skildrat.¹⁸

Frånsett den biblioteksromantik som uttrycks ovan kvarstår det faktum att universitetsbiblioteken även fortsatt utgör en lärosätesövergripande arbetsmiljö för forskare och studenter. Samlingar på papper måste fortsatt hållas tillgängliga, rådgivning och biblioteksundervisning genomföras och arbetsplatser skapas för personal. I den anglo-amerikanska världen lyfts gärna biblioteken fram i studentrekryteringssammanhang. En spännande och dynamisk biblioteksmiljö ger ”student experience”. Ett drivande skäl är naturligtvis konkurrensen om betalande studenter. Med tanke på alla arkitektoniskt påkostade biblioteksbyggnader som uppförs runt om i världen, trots digitaliseringen, är universitetsledningar och deras finansiärer uppenbarligen övertygade om bibliotekens vikt och betydelse.¹⁹

I en tid av MOOCs-erbjudanden och allmän tillgång till internet finns det de som förutspår de geografiskt bundna universitetens död, ungefär som man i Tyskland vid sekelskiftet 1800 spådde att den växande bokmarknaden skulle

medföra universitetens snara undergång. Istället för att lyssna till föreläsningar var det ju bara att läsa en bok i ämnet.²⁰ Även universitetsbiblioteken blev en del av diskussionen. En debattör – oroad av de tilltagande självstudierna – menade således att studenter inte borde få använda universitetsbiblioteket mer än högst två timmar per dag.²¹

Utvecklingen gick i en helt annan riktning. Istället för att gå under reformerades universiteten. Det var just under 1800-talet som de fick sin moderna karaktär av forsknings- och utbildningsanstalter, där nya tankar tänktes genom mänskliga möten och ackumulering av information. Jag spår att vi står inför samma utveckling. De fysiska miljöerna kommer att bli viktigare än någonsin vid stora lärosäten med stark akademisk karaktär. Men de kommer att fungera annorlunda än idag.

Vid universiteten, idag som igår, spelar de fysiska biblioteken en viktig strategisk roll. Rollen förändras naturligtvis. Idag liknar ett universitetsbibliotek mer en modern innerstadsgalleria än forna tiders järnkramaffärer. Det handlar inte längre om att över disk be handlaren om ett hekto nubb av bestämd dimension, utan om ett landskap av samverkande specialister, redo att i centralt placerade öppna miljöer erbjuda såväl rådgivning som breda sortiment. En galleria är en plats för ungas möten och för en och annan trubadur och opinionsbildare. Besökaren skall aldrig ha långt till glassbänk och kaffé, eftersom det gäller att orka igenom stimulerande men långa shoppingdagar.

Det sjunde och avslutande orosmoment som jag vill ge uttryck för är en okänslighet för det fysiska bibliotekets värden. Målet i det moderna samhället är inte att flytta det mänskliga livet från det materiella till det digitala. Det låter sig ju inte göras. Målet är i stället att hitta former för hur den fysiska tillvarons begränsningar kan berikas av digitaliseringens möjligheter. I själva verket är just universitetsbiblioteken ett gott exempel på vart utvecklingen är på väg. Som en följd av att digitaliseringen tidigt nådde biblioteksvärlden tvingades dessa tidigt anpassa sig till nya levnadsförhållanden. ”Det dubbla biblioteket” har redan upprättats.

Inledningsanförande den 18 april 2013.

Noter

- ¹ Bibliotekslag. SFS 2013:801.
- ² Statistiska uppgifter här och nedan är hämtade från den svenska biblioteksstatistiken. <http://www.kb.se/bibliotek/Statistik-kvalitet/biblioteksstatistik/Bibliotek-2013/> (nedladdat 25/1 2015).
- ³ Olof Celsius, Olof Celsius d.ä:s diarium öfver sin resa i Italien åren 1697 och 1698, Svenscars bref och anteckningar från Italien 1, utg. Enni Lundström (Göteborg 1909), s. 19-21.
- ⁴ Annerstedt har nyligen ägnats en biografi av Torgny Neveus, Claes Annerstedt. Historia om en glömd historiker (Stockholm 2014).
- ⁵ http://www.rdd.sub.uni-goettingen.de/www/pages/rdd_public/ (nedladdat 25/1 2015).
- ⁶ James E. Skipper, "The Academic Library and the Future", University Library Problems. Proceedings of a Symposium in Library Science on the Occasion of the 350th Anniversary of the Uppsala University Library together with the Programme and Speeches at the Jubilee Celebrations, Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis XIX (Uppsala 1975), s. 18.
- ⁷ <http://www.kb.se/samlingarna/Bibliografier/statistik/> (nedladdat 25/1 2015).
- ⁸ Skipper, 1975, s. 19.
- ⁹ Skipper, 1975, s. 20.
- ¹⁰ Cecilia Herdenstam, Library anxiety. En undersökning av psykologiska aspekter kring studenters upplevelser av sitt universitetsbibliotek. Magisteruppsats vid Bibliotekshögskolan Borås 2002. <http://bada.hb.se/handle/2320/880> (nedladdat 25/1 2015).
- ¹¹ <http://www.dartmouth.edu/~library/alumni/search.html> (nedladdat 25/1 2015).
- ¹² <http://www.kb.se/besoka/bestalla/dagstidningar/> (nedladdat 25/1 2015).
- ¹³ <http://arxiv.org> (nedladdat 25/1 2015).
- ¹⁴ <http://libereurope.eu/news/text-and-data-mining-its-importance-and-the-need-for-change-in-europe/> (nedladdat 25/1 2015).
- ¹⁵ <http://www.alvin-portal.org/alvin/> (nedladdat 25/1 2015).
- ¹⁶ Karin Boye, "Till Carolina Rediviva", Moln (Stockholm 1922), s. 52.
- ¹⁷ Jan Stiernstedt, "Carolinastämning", citerad efter Teddy Brunius, Diktarnas Uppsala (Stockholm 1966), s. 242.
- ¹⁸ Umberto Eco's roman *Il nome della rosa* (1980) och Jorge Luis Borges novell "La biblioteca de Babel" (1941).
- ¹⁹ LIBER har sammanställt en databas över nya biblioteksbyggnader och biblioteksprojekt. <http://liber-lag.techlib.cz/> (nedladdat 25/1 2015).
- ²⁰ Peter Josephson, "Böcker eller universitet? Om ett tema i tysk utbildningspolitisk debatt kring 1800", *Lychnos* (2009), s. 177-208.
- ²¹ *Ibid.*, s. 186.